

Araştırma

SOSYAL HİZMETLERİN SİVİL OLUŞUMU- BERLİN'DEKİ GÖÇMEN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Civil Formation of Social Services- A Research on Migrants' Non-Governmental Organizations in Berlin

Emrah AKBAŞ*

*Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Bu çalışma; neo-liberalizmin bir uzantısı olarak sosyal hizmetlerdeki dönüşümün ideolojik çerçevesini oluşturan yönetselliğin göçmen sivil toplum örgütlerinin etkinliklerini ve dolayısıyla göçmen kimliğinin oluşumunu şekillendirmede nasıl bir etkide bulunduğu anlamaya çalışmakta ve hem sosyal hizmetlerin hem göç çalışmasının göçmen

pratiklerini gerçekten anlayabilmesi ve yerleşiklerle göçmenlerin biraradalığının mümkün olabilmesi için sınıfsal çözümleme olasılığını tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Sosyal hizmetlerin sivil oluşumu, yönetsellik, dayanışma, göç, sivil toplum örgütleri, neo-liberalizm*

ABSTRACT

This study tries to understand how managerialism, which constitutes the ideological framework of the transformation of social services in line with the neo-liberal consensus, shapes the activities of the migrant NGO's and thus the formation of the migrant identity, and proposes the possibility of a class analysis in order for both social services and migration study to understand migrant practices, and for the real integration of both the locals and migrants.

Key Words: *Civil formation of social services, managerialism, solidarity, migration, non-governmental organizations, neo-liberalism*

GİRİŞ

Neredeyse yüz yılı aşkın süredir ulus-devleti tanımlayan en önemli niteliklerinden biri refah devleti olgusudur. Bununla birlikte 1980'lerle başlayan süreçte refah devleti olgusunun ulus-devleti nitelene potansiyeli bir hayli aşınmıştır. Refah devletinin yaşadığı iddia edilen krize verilen yanıt, liberalizmin ihyası ve bunun tüm siyasal ve toplumsal alanları dönüştürmesi olmuştur. 1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde Reagan, İngiltere'de Thatcher, Almanya'da Kohl ve ülkemizde Özal'ın politikalarıyla belirginleşen muhafazakar yeni liberalizmin en

önemli işlevlerinden biri kamu harcamalarının kısılması olmuştur.

1990'lara gelindiğinde önemli tartışma konularının başında devletleştirme-özelleştirme tartışması geliyordu. Muhafazakar neo-liberal siyasetin bu tartışmaya verdiği yanıt ise bu ikili karşılığın ortadan kaldırılacak bir öneri olmuştur. Özerkleşmenin temsil ettiği (Rosanvallon, 2000) yeni alanda yeni dayanışma biçimleri üretmek devlet talebi azaltılacaktır. Buna göre, daha güçlü bir sivil toplum yaratılmalı ve yalnızca piyasa ve devlet kutuplarına gönderilmiş alanlar değil, toplumda varolan dayanışma alanları geliştirilmelidir (Rosanvallon, 2000).

1990'lar böyle bir toplumsal dönüşümü ortaya çıkaracak hukuksal düzenlemelere sahne olmuştur. Artık (özellikle İngiltere'de) komşuluk grupları, yardımlaşma ağları, sosyal hizmet sunan ticari yapılar gibi örgütlenmelerin hukuksal meşruiyeti olacaktır. Bu süreç, kolektif dayanışmanın refah devletinden bağımsız olarak kurulumunu işaret etmektedir.

Bu çalışmanın "sosyal hizmetlerin sivil oluşumu" kavramıyla açıkladığı bu süreçte refah devletinin rolleri geniş toplum yapılarıncı üstlenilmeye başlanmıştır. Bu süreçte örneğin çocuk bakımı alanında dahi toplumsal olanın devlete ait olanın yerine geçmesi bir hak olarak tartışılmaya başlanmıştır (Rosanvallon, 2000). Bu durumda, toplumsal girişimler çocuk bakımı, yaşlılık, engellilik gibi alanlarda geleneksel olarak devletin sorumluluğunda olan hizmetleri üretmeye talip olduğunda, devlet bu girişimlerle bir sözleşme yapmakta ve çoğu zaman vergilerini azaltmakta, kimi zaman ise mali yardımlar sunabilmektedir. Böyle bir yapının en belirgin

hizmet sunma modeli ise sivil toplum örgütlerinin ve yerel yapıların sunduğu sosyal hizmetler olmaktadır.

Bu çalışma çerçevesinde, sosyal hizmetlerin sivil oluşumu ya da yönetsel sosyal hizmet sunumu; bir ulusötesi toplumsal alanda varolan göçmenlerin cemaatçi yapılarının yeniden üretilmesine katkı veren bir araç olarak işlev görmektedir. Ulusötesi pozisyon, söz konusu toplumsal alanları, artan iletişim ve ulaşım olanaklarıyla ilişkilendirirken, bu çalışma yalnızca iletişim ve ulaşım olanaklarının değil, değişen yönetsellik anlayışının ve dönüşen sivil toplumun bu alanları nasıl yeniden ürettiğini, çoğu zaman bu ulusötesi toplumsal alanları değil, gettoları yeniden ürettiğini ve bu sürecin son çözümlemede öteden beri dayanışmacı ve cemaatçi ağlara bağlı olarak şekillendiğini ileri sürmektedir.

Bugün Almanya'da çokkültürlü yaşamın vazgeçilmez ögesi olarak, Berlin'de yaklaşık 200 kadar Türkiye kökenli sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Bunların hemen hemen yarısı sadece tabeladan ibaret kalmıştır. Geri kalanların yarısını hemşehrilik dernekleri oluştururken, bu kuruluşların pek azı "modern" anlamda sivil toplum örgütü gibi faaliyet göstermektedir. Bu çalışma muhafazakar neo-liberalizmin dönüştürdüğü toplumsal alanın yeni dayanışma biçimlerinden biri olarak sosyal hizmetlere odaklanıyor ve bu dönüşümün Berlin'deki göçmen sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine olan etkisini anlamaya çalışıyor.

YÖNTEM

Katılımcı gözlem tekniğini benimseyen alan araştırmasında araştırmacı

araştırdığı alanda etkinliklere katılmak, araştırdığı alanın bir parçası olmak durumundadır. Alandakilerle birlikte yaşama zaman ayırmak, onların gözlemlerini takabilmek, gözlemler yapmak ve her an herhangi bir sorunun yanıtını almak gibi avantajlarıyla, “etnografik” adı da verilen, alan araştırması (Spradley 1979:25-26; Neuman 2003:363-370) bu araştırma için en uygun yoldur.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu; Berlin’de yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ile Berlin’deki yaklaşık iki yüz Türk sivil toplum örgütünden oluşmaktadır. Göçmenlere ulaşmada ve sivil toplum örgütlerinin seçiminde amaçlı örnekleme yoluna gidilmiştir. Amaçlı örneklemenin temeli, evrenin soruna en uygun olduğu düşünülen alt parçalarından bilinçli olarak, çoğu zaman homojen, kimi örneklerin seçimine dayanır (Patton, 1990). Bu çerçevede gözlem ve görüşmelerin kapsamına giren sivil toplum örgütleri aşağıdaki gibidir:

- Türk Alman Merkezi (Türkisch-Deutsches Zentrum e.V.)
- Halkçı Devrimci Birliği (Progressive Volkseinheit der Türkei in Berlin e.V.)
- Türk Veliler Birliği (Türkischer Elternverein in Berlin und Brandenburg e.V.)
- Berlin Türk Cemaati (Türkische Gemeinde zu Berlin e.V.)
- Berlin Türk Toplumları (Türkische Bund Berlin-Brandenburg)
- Kreuzberg Türk Bakımevi
- AWO (Arbeiter Wohlfahrt Bundesverband e.V.)

Amaçlı örnekleme çerçevesinde yukarıdaki sivil toplum örgütlerinin seçilmesinin gerekçesi, bu örgütlerin göçmen toplumunun ideolojik bakımdan farklı kesimlerini temsil ediyor olması ve dönüştürücü sosyal hizmet sunum sistemi bakımından ya iyi uygulama örnekleri olması ya da bu sisteme karşı duruşuyla öne çıkmış olmasıdır. Diğer yandan, iki de profesyonel sosyal hizmet kurumu seçilmiştir. Bunun nedeni, dönüşen sosyal hizmet sunum anlayışının profesyonel sosyal hizmet kurumlarını ve sosyal hizmet uzmanlarını nasıl aşındırıyor olduğunu daha yakından gözlemlemektir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma 01.9.2007-01.12.2007, 10.4.2008-20.10.2008 ve 10.10.2009-25.10.2009 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Alman Devleti’nin sosyal projeler yoluyla sivil toplum örgütlerine havale ettiği kimi sosyal hizmet alanlarından göçmen sivil toplum örgütlerinin payını almasının sözde “amaçlanmayan/öngörülmeyen sonuçları”, göçmen toplumsal yapısı üzerinde önemli etkilere yol açmıştır, ancak böylesi bir dönüşüm henüz bir sosyal bilim araştırmasına konu olmamıştır.

Alman Devleti’nin bir kısmını özellikle göçmen sivil toplum örgütleri aracılığıyla sunduğu hizmetleri kabaca şöyle sıralayabiliriz (Uyum ile Gelen Fırsatlar, tarihsiz):

Yeni gelenler için ilk danışma hizmeti, Uyum kursu, Kadınlara yönelik kurslar, dil kursu, Çocuklara yönelik erken dil teşviki, Gençlere yönelik teşvik, Vatandaşlık mevzuatı ve vatandaşlığa geçiş, Sağlık önlemleri, erken teşhis, hamilelik, aneliğin korunması, Ebeveyn parası, ebeveyn zamanı, çocuk parası, Çocuk zammı, Nafaka avansı, Çocuklara gündüz bakım hizmeti, okul öncesi olanaklar, Okul, yüksek öğrenim, yetişkinlere yönelik eğitim, Devlet tarafından sağlanan eğitim teşviki, Meslek danışmanlığı, meslek eğitimi, istihdam yeri, Yabancılar için iş olanakları, Meslek eğitimi teşviki, İş arama, iş bulmada aracılık, Gençlere yönelik iş güvenliği, çocuk işçiliğinin yasaklanması, Üniversite mezunlarına yönelik meslek içi eğitim, Hastalık, engelli olmak, madde bağımlılığı riskleri, Yasal ve özel hastalık sigortası, Ücretsiz aile hastalık sigortası, Engelli insanlara yönelik yardımlar, Uyuşturucu ve madde bağımlılığı ile ilgili danışmanlık, beslenme bozuklukları, AIDS danışmanlığı, Odaklanma yetersizliği/hiperaktivite, Kira yardımı, Kiracı güvenliği, Sosyal konutlar, Acil durumlara karşı ve önleyici güvenlik tedbirleri, İşsizlik sigortası, Yasal kaza sigortası, Sosyal yardım, Yasal emeklilik sigortası, Yaşlılık ek sigortası, Emekliler ve çalışma yetisi olmayanlara temel güvence, bakım, Çocukların ve gençlerin korunması, Mağdurlara yardım ve tazminat, Tüketici güvenliği, Fiyat ve kalite karşılaştırması, tüketici danışmanlığı ve Borçlu danışmanlığı

Yukarıdaki hizmetlerin önemli bir bölümü göçmen bakım şirketleri veya sivil

toplum örgütleri tarafından, yönetsel sosyal hizmet sunumunun öngördüğü gibi, devletle yapılan bir sözleşme yoluyla yürütülmektedir. Bakım şirketleri, devletle yaptığı sözleşme gereği, finansmanı doğrudan sağlarken; sivil toplum örgütleri “sosyal projeler” yoluyla sosyal hizmet sektörüne girmektedir. Finansman; Federal Hükümet, Senatolar ve Çalışma Ajansı (*Arbeitsagentur*) tarafından sağlanmaktadır.

Berlin'deki Türkiye kökenli göçmen sivil toplum örgütlerinin yönetsel sosyal hizmet sunumu ile birlikte dönüşümü çözümlenmeden önce göçmen sivil toplum örgütlenmesinin tarihsel gelişimini kısaca incelemekte yarar vardır.

Türkiye Kökenli Sivil Toplum Örgütlenmesinin Geçmişi

1960'lerde Türkiye'den ilk gelen göçmen kuşağın sivil toplum örgütlenmesinin çerçevesini tümüyle Türkiye odaklı çalışmalar oluşturmuştur. Bir süre çalışıp, para biriktirip memleketlerine dönme umuduyla buraya göç etmiş olan ilk kuşak göçmenlerin zihni tümüyle Türkiye'deki gelişmelerle meşguldür. Türkiye odaklı çalışmaların ideolojik çerçevesi Türkiye'deki siyasal ve ideolojik ayrımların doğrudan yansıması biçimindeydi. Yaşadıkları yerde karşılaştıkları toplumsal sorunlara odaklanmayan göçmenlerin siyasal ve ideolojik tutumları da dönüşme veya evrilme potansiyelini yitirmiş ve salt Türkiye'deki gelişmeleri çözümlenme eğiliminde olmuştur.

Türkiye odaklı çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri daha fazla göçmeni etkileyebilmek için göçmenlerin gündelik yaşamda karşılaştıkları kimi sorunların çözümünde yardımcı olmaya

çalışıyordu. Niyetleri göçmenleri siyasal olarak etkileyebilmeydi. Türkiye odaklı örgütlenmenin devamını sağlayan en önemli gelişmelerden biri de 12 Mart darbesiydi. Darbenin ardından Berlin'de Türkiye odaklı siyasal çalışmalar yürüten solcu sivil toplum örgütlerinden başka ve aslında daha önce kurulan örgütlenmeler ya cami dernekleri biçimindeydi ya da İslamcı oluşumlardı. Süleymanlıların İslam Kültür Merkezleri ve Milli Görüş Hareketi başı çeken örgütlenmelerdi.

Hemşehri dernekleri olgusu ilk döneme değil, büyük oranda 1990'lara ait bir olgudur ve daha çok neo-liberalizmin yeni dayanışma biçimlerinin ilk görünüşlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Ulusötesi bir toplumsal alan yaratmaya başlayan göçmenlerin bunun için kurdukları ağların başında hemşehrilik ilişkileri geliyordu. Bununla birlikte, ilk dönem dayanışmanın odağı dindir.

1980'lere gelindiğinde, 12 Eylül darbesiyle gelen siyasal sığınmacıların varlığına ve belli oranda etkisine karşın sivil toplum örgütlenmesinde yoğun Türkiye odağından yavaş yavaş vazgeçilmeye başlandı. Göçmenler artık yerleşiklik duygusu hissetmeye ve burada karşılaştıkları sorunlara odaklanmaya başlamıştı.

1980'lerde yerleşiklik duygusunu tetikleyen kimi gelişmeler yaşandı. Belli sayıda göçmen Türkiye'ye dönmeyi başarmıştı. Ancak diğer yandan göçmenlerin iktisadi durumu zayıflamaya ve işsizlik oranları artmaya başlamıştı. Hal böyle olunca, bir yandan yerleşiklik çoğu için kaçınılmaz oldu ve yeni durumda karşılaşılan sorunlar sivil toplum yapılanmasının odağını dönüştürmeye başladı.

İkinci kuşak göçmenler, yerleşiklik duygusunu daha derin hissetmeye ve kendi hak ve çıkarları için örgütlenmeye niyetliydi. Böyle olunca, 12 Eylül darbesinin ardından gelen siyasal sığınmacıların örgütlenme üzerindeki etkisi 12 Mart'takine göre daha zayıf oldu ve ikinci kuşağın istekleri belirleyici olmaya başladı.

Yönetliliğin Dönüştürdüğü Göçmen Sivil Toplumu

Öyle görünüyor ki, benim "yeni hayır-severlikler" kavramıyla karşıladığım yeni etkinlikler, neo-liberalizmin büyük başarısı olarak, devletin, yurttaşlarına karşı sorumluluklarını üstünden atması için önemli bir yardım sağlıyor. Bu yeni sosyal hizmet sunumunda devletin rolü yalnızca malların ve hizmetlerin sunumunu denetlemekten ibarettir (*Gewährleistungsstaat*). Refah devletinden neo-liberal ekonomi-politiğe doğru dönüşüm, yurttaşlık idealini salt ekonomik bir metaya indiriyor. Bu sürecin toplumsal hayattaki yansımalarının, hızla artan marjinalleşme ve incinebilirlik olacağı şüphesi, tüm sosyal bilimcilerin zihnini meşgul etmelidir.

Yönetliliğin dört temel ilkesi; tasarruf, piyasa güçleri, adem-i merkezîyetçilik ve hesap verilebilirlik olarak tanımlanmıştır (Langan, 2000: 160). Özellikle sonuncu ilkenin gerçekte ne kadar etkili olacağına dair yapılan çalışmalar, yönetliliğin en zayıf karnı olarak hesap verilebilirliği göstermiştir.

Yönetliliği neredeyse bir ideoloji olarak ele alan Enteman'a göre (1993), kapitalizmden farklı olarak yönetlilik ideolojisi bireyi değil kurumları dikkate almaktadır. Enteman'ın savına göre, yönetliliğin hakim olduğu bir toplumda

her bireyin bağlı olduğu bir de kurum olmalıdır. Burada muhatap olarak kurumların varlığının anlamı açıktır. Toplumdaki bireyleri bir araya getirmenin ve birbirleriyle dayanışmalarının sağlamanın yolu onları birtakım kurumsal yapıların çatısı altında toplamaktır. Bu kurumsal yapı bir sivil toplum örgütü de olabilir, bir dinsel cemaat de olabilir.

Yönetselliği, verimliliği artırmak üzere sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılması olarak ele alan Kirkpatrick ve arkadaşları ise (2005) yönetselliğin artan sosyal harcamalara karşı işletmeci bir önlem ve model olduğunu ileri sürmektedir. İşletmeci modelin esini ise özel sektörün çalışmaya gelenekleridir.

Özmüş (2005) bu sürecin iki sacayağının yerleşme ve özelleştirme olduğunu savunur. Buna göre, devlet örgütlenmesi artık yerellik esası üzerine kurulmaktadır. Diğer yandan, devlet yalnızca düzenleyicilik rolünü üstlenmekte ve “sosyal devlet” niteliğinden geri adım atmaktadır. Ancak Özmüş’ün ve çoğu diğer sosyal bilimcinin tartıştığı çerçeveyi aşmakta yarar vardır. Söz konusu süreç, Rosanvallon’un savunduğu gibi (2000), bir tür devletleşme – özelleştirme ikili karşılığını aşır *özerkleşmeye* doğru evrilmiştir. Yeni durumda artık devlet ve özel sektörün iki ucunu oluşturduğu bir tür kutuplaşma yoktur. Aksine devletle özel bir sözleşme yapmak yoluyla özerk bir konuma erişen yeni bir alan – sosyal alanın yeni aktörleri – söz konusudur.

Bu çalışmanın odaklandığı Almanya’da yaşanan dönüşüm aslında tüm Avrupa’yı etkileyen genel dönüşümün bir yansımasıdır. Lorenz (2001), Avrupa refah sistemlerinin neo-liberal eğiliminin post-sosyal demokratik bir çizgiye

doğru evrildiğini ve bu sürecin sosyal hizmet üzerinde ağır bir baskı yarattığını ileri sürüyor. Özellikle İngiltere gibi Almanya da 1980’ler ve 1990’larda sosyal hizmet ve sosyal bakım alanlarında piyasa kurallarını işletmeye koyuldu. Bir yandan sosyal sorunlar tırmanırken, diğer yandan hükümetler sosyal harcamaları kısmanın yollarını arıyordu. Devletin vazgeçilemez arzı artık yalnızca “gerçekten muhtaç olanlar” içindi (bkz. “hak eden ve etmeyen yoksul” tartışmaları. Örn. Cavallo, 1989; 1995). Bu süreçte müracaatçılar müşteriye dönüştü ve farklı hizmet sunucular arasında piyasa koşulları ve yarışmacılık esasları uygulanmaya başladı (Ehlert, 2003).

Almanya’nın sosyal hizmet sunan en önemli kurumlarından biri olan AWO’da çalışan bir sosyal hizmet uzmanının şu sözleri 1990’ların başında başlayıp 2000’lerde zirve noktasına çıkan yönetsel sosyal hizmet sunumunun günümüzde önemli tartışma konularından biri olduğunu gösteriyor:

...şimdi bu kritik zamanda ilk kısıtları yer de bu sosyal hizmetler oluyor. Paralar kısılıyor yani. Ve şimdi yeni 2010 için şeyler yapılıyor. Kısılcak da. Ee bunun yanında, paralel, ay işte gönüllü çalışmalar destekleniliyor. İşte ne biliyim bi de öyle bişey var ki yani sosyal hizmet sanki aslında gönüllü olması lazım. Ve sanki yani bunu meslek olarak, “hakikaten gerekiyo mu böyle sosyal alanda uzmanlar? Bu çok insancıl veya yani böyle gönüllü olarak yapması gereken bi görev mi topluma?” Yani öyle bi tartışma var sanki toplum içinde.

Sosyal hizmet uzmanının vurguladığı gönüllü çalışmalar ve toplumda

yaratılan gönüllülük ruhu ilk bakışta bir ulus bilincinin vazgeçilmez bir ögesi gibi görünmekle birlikte, muhafazakar neo-liberalizmin toplum anlayışına ilişkin en önemli ipuçlarından birini oluşturmaktadır. Buna göre, yurttaşlar temel yurttaşlık hakları konusunda dahi devletten talepte bulunmayacak ve hayatta kalma stratejilerini salt “insancıl”, “yardımsever” ve “gönüllü” bir zeminde yaratacaklardır.

Tüm bu insancıl dayanışma çabasına herhangi bir itiraz yükselse, bu itirazın önemli kaynaklarından biri de sivil toplum örgütleridir. Oysa neo-liberal toplum mühendisliği, bir siyasal baskı potansiyeli taşıyan ve aslında doğası gereği siyasal olan sivil toplum örgütlerine de “devletin boş bıraktığı alanları doldurma” işlevini yüklemektedir. Sivil toplum örgütleri artık eleştirel doğalarından uzaklaşmakta ve toplumun dayanışma gereksinimini karşılayan, sosyal piyasanın birer aktörü olmaktadır. Berlin’in sosyal projeler üretmek konusunda en etkin göçmen örgütlerinden biri olan Türk Alman Merkezi’nin yöneticisi, işlevlerini şöyle tanımlıyor:

Yani toplum, sivil toplum devletin ulaşamadığı yerlerde boşluğu doldurur. Kamu yararına doldurur. Ama toplum bunu bilmiyo. Biz de bilmiyoduk. Bizim dernekçilik anlayışımız Türkiye’de ideolojinin üzerine kurulmuş. O da anarşizme dayalı, temeline dayalı, yıkmak, yok etmektir. Sonra sonra bu boşluk görüldü. Üniversitelerde yeni yeni bölümler açılmaya başladı ama çok yeni.

Yönetsel sosyal hizmet sunumunun araçsal bir işlev gördüğü neo-liberal iklimde yeknesak bir “hayali cemaat” kurulmaya çalışılmaktadır. Bu cemaat için

en büyük tehdit ayrımlar, özellikle ideolojik ayrımlardır. Türk Alman Merkezi’nin yöneticisi, ideolojik ayrımları aşmada sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin anlamlı bir karşılaştırma yapıyor:

Burdaki dernek anlayışı Türkiye’deki gibiydi. Ha 80 öncesinde Türkiye’deki dernek anlayışı anarşizme dayanıyordu. Normal bi kamu yararına bişey yok. Ha olur mu olmaz mı bilmem Türkiye’de. Çünkü kamu da buna şey değil, açık değil. ...Osmanlı’yla Cumhuriyet dönemi arasında. Osmanlı’da vakıflar vardır. Çok güzel çalışan vakıflar vardır. Ama o anlayış kaybolmuştur Cumhuriyet döneminde. Yani dernekçilik o şekilde, o vakıfçılık anlayışı Cumhuriyet döneminde ele alınıp geliştirilseydi, Türkiye’de anarşizm olmazdı.

Berlin Brandenburg Türk Toplumunu yöneticisi yeni sosyal hizmet sunumunu şöyle açıklıyor:

...o da Almanya’daki sosyal devlet anlayışından hareketlen, çok sayıda projenin taşıyıcısıyız, çünkü Almanya’daki sosyal devlet uygulamasının bi temel ilkesi var, sosyal faaliyetleri mümkün mertebe devlet sivil toplum örgütlerine yaptırıyo. Finanse ediyö ama sivil toplum örgütlerine yaptırıyo. ...ama temel ilke o. Yani nedir, devlet çok dar anlamdaki sosyal işleri kendi yapsın. İşte nedir o? İş ve işçi bulma kurumu, sosyal daire vs. Onun dışındaki faaliyetleri sivil toplum örgütleri yapsın.

1980’lerle birlikte yerleşen yerleşiklik duygusu, göçmen sivil toplum örgütlerini yavaş yavaş göçmenlerin sorunları üzerinde düşünmeye yönlendirdi. Böylece göçmen merkezli bir yaklaşım

oluşmaya başladı. Ancak 1990'lar da yönetsel sosyal hizmet sunumunun bir aracı haline gelmeye başlayan göçmen sivil toplum örgütlenmesi, göçmen merkezli yaklaşımı siyasal bir zemine taşıyamadı. Sınıfsal bir bakışı olan örgütlenmeler ise Türkiye odaklı çalışmalarını sürdürmeyi seçti. Göçmen örgütlerinin yoğun bir biçimde sosyal projelerle uğraşmaya başlamasının miladı ise, Alman Devleti'nin artık göç olgusunu resmen tanıdığını kanıtlayan 2000 yılındaki göç yasasıdır (*Zuwanderungsgesetz*). Bu yasa ile birlikte göçmen örgütleri, Almanya'daki göçmenlerin temsilcisi olarak görülmeye ve pek çok devlet teşvikinden yararlanmaya başlamıştır. Ancak Alman Devleti'nin, göçmenlerin temsilcisi olarak "muhatap" aldığı göçmen örgütleri bu temsilciliği siyasal bir düzlemde yürütemeyecek denli yoğun bir biçimde sosyal projelerin içinde buldular kendilerini. Halkçı Devrimci Birliği yöneticisi bu sürecin siyasal anlamını şöyle özetliyor:

Yani sivil toplum bağımlı şu an. Yani bu sadece Türk sivil toplum örgütleri değil, bu Alman sivil toplum örgütleri de öyle. ...yani bu küreselleşmeyle birlikte her şey kontrol altına alınıyor.

Göçmen sorunlarıyla göçmenlerin ilgilenmeye başlamasının önemli bir siyasal işlevi de kimi sorunların kaynağı olarak göçmenlerin görülmesi söylemi olmuştur. Doğrusu böyle bir söyleme meşruiyet kazandıracak denli sosyal sorun dökülmüştür ortaya. Aslında tümü birden sınıfsal kaynaklı sosyal sorunlara ilişkin göçmenlikten kaynaklanıyormuş gibi algı ve söylem yaratılmaya başladı. İktisadi krizin ve artan işsizlik oranlarının meşru zemini böylece yaratılmış oluyordu.

Sivil toplum örgütleri 2000 yılından beri acilen kendileri başladı meselelerine kendileri sahip çıkmaya. ...para da kazanarak böyle, gençlerimize özgü projeler üreterek hayata geçiriyodu. Ama esasında bunların "siz de meselelerinize sahip çıkın" sinyali daha fazla zaruriyetten geldi. Duvarlar yıkıldığı zaman Berlin'de olan olay şuydu. Ufak ölçekli üretim yerleri, fabrikalar kapatmaya başladı. 70 km, 100 km içeriye gidip, doğu illerimize gidip, oradan teşvik primleri alıp firmalarını, fabrikalarını yenilediler. Ama burdaki kalifiyesiz olarak, düz işçi olarak çalışan Türkiye kökenli insanlarımız işsiz kaldı (Türk Veliler Birliği yöneticisi).

Diğer yandan artan sosyal sorunlarla baş etmek üzere göçmen sivil toplumunun rol almasını kolaylaştıran gelişmelerden biri de artık göçmenlerin bu tür sosyal projelerde çalışabilecek kalifiye elemanlara sahip olmalarıdır:

On beş sene öncesine kadar dernek, yabancı gruplar arasındaki dernekler çok küçük çaplı çalışabiliyolardı. Çünkü sosyal alanda görev yapabilecek elemanlar da çok azdı. Fakat seneler ilerledikçe tabi sosyal alandaki imkanlar genişlemeye başladı, elemanların sayısı arttı. Bunlan beraber dernek çalışmaları çok daha geniş işler çıkarabiliyo (Kreuzberg Türk Bakimevi'nde çalışan sosyal hizmet uzmanı).

Alman Devleti açısından, göçmen örgütlerinin bu hizmetleri götürmesi, bir yandan maliyeti azaltmakta, diğer yandan işgücü tasarrufunu sağlamakta ve işsizler için istihdam olanağı yaratmaktadır. Sosyal hizmetlerin bir disiplin/

yönetme aracı olarak gördüğü ideolojik işlev dikkate alındığında, devletin toplumsal denetimi sağlamanın yönü ise değişmiş, başkalaşmıştır. Önceleri doğrudan profesyoneller yoluyla denetimi sağlayan devlet, şimdilerde – göçmenler özelinde – zaten denetim kurmakta zorlandığı gruplar üzerinde, onların sivil toplum temsilcileriyle bir sözleşme yapmak yoluyla denetimi sağlayabilmektedir. Böylesi yeni bir toplumsal denetim biçiminin – amaçlanmayan sonuçları bir yana bırakılırsa – çok yararlı olduğu açıktır.

Almanya'da 1980'lerde ve 1990'larda muhafazakar hükümetler, sosyal hizmetler ve sosyal bakımda piyasa ilkelere yaşama öyle güçlü geçirdiler ki, temel amaçları devleti yüklerinden arınmış (*the lean state*) bir hale getirmektir. Sosyal sorunların, yoksulluğun ve dışlanmanın artışta olduğu bir ortamda, sosyal harcamalar azaltılacak ve "gerçekten muhtaç" olanlar için temel ihtiyaçlar temin edilecekti. Bununla uyumlu bir biçimde, hizmet alanlar, tüketici veya müşteriye dönüşecek ve farklı hizmet sağlayıcıları arasında piyasa ilkeleri ve yarışma uygulanacaktı (Ehlert, 2003). Bu süreçte kimi keskin değişimler yaşanıyordu. Bunlardan bir bölümünü Ehlert şöyle sıralıyor (2003):

- Refah siyasalarının çalışma siyasalarına dönüşümü,
- Hak ve yükümlülüklerle ilişkin yeni tanımlar: Destekle ve talep et (*Fördern und Fordern*),
- Modern devlet – modern yönetim: Birey sorumluluğu, gönüllülük, mahalle odaklılık,
- Etkililik ve verimlilik vurgusunda artış,

- Sosyal hizmetlerde yeniden yapılanma ve örgütlenme (*Neue Steuerung*),
- Performans izlemesi ve ortak değerlendirme anlayışının gelmesi,
- Yasal idare ve gönüllü refah kuruluşları arasında başarı/performans sözleşmeleri ve maliyet sözleşmeleri (*Kosten, Leistungs und Zielvereinbarungen*),
- Kuruluşlar arası yarışma ve düşük maliyetli önerilere öncelik,
- Uzmanlaşmaya karşı genelci ve bütüncü sosyal hizmet yaklaşımları,
- Eğitimde yeni yapılar,
- Yeni sağlık ve sosyal bakım meslekleriyle yarışmaya ilişkin korkular,
- Sosyal hizmet mesleğinin statüsü ve niteliklerine ilişkin belirsizlikler.

Neoliberal sosyal politikalar ve solidarizm arasındaki tuhaf ve devamlı ilişkilerin bir bakıma ayırt edici özelliklerinden biri olarak, sosyal politikada yaşanan dönüşümün ardındaki tetikleyici güç, muhafazakar siyasal iktidar olmuştur. Geleneksel Alman solidarizmi, hem sosyal politikada yaşanan dönüşümün nedeni hem de sonucu olarak belirmiştir. Kaçınılmaz bir biçimde, böylesi solidarist bir alanda, çoğu zaman ayrımcılıktan yakından ve o ya da bu nedenle enikonu içine kapanan göçmen kitle yine solidarist temelde bir tepki vermek yoluyla yeni duruma uyum sağlamıştır. Türk-Alman Merkezi üyesi, bunu doğrulayan şöyle bir tepki veriyor:

En az Almanlar kadar birlik olmak için çalışmak gerekiyo. Öyle birbirine bağlı, tutkunlar, milliyetçiler adamlar. Bizimkiler birbirinin

guyusunu kazmakla meşgul. Bir araya gelsinler diye, birlikte politika oluşturalım istiyoruz.

Sosyal Hizmet Sunumunun Ticarileşmesi

Muhafazakar neo-liberal iklimin büyük arzusu olan devlet talebinin azaltılmasının sosyal hizmet alanlarındaki yansımaları; bir yandan gönüllülerin ve sivil toplum örgütlerinin bu alanlardaki varlığı, diğer yandan kolektif oto-hizmetlerin (Rosanvallon, 2000), yerel aktörlerin ve ticari girişimlerin artan önemi biçiminde görülebilir.

Berlin örneğinde de oluşan sosyal piyasanın en önemli sonucu sosyal hizmet alanlarının ticarileşmesi olmuştur. Söz konusu projelerle yoğun bir biçimde uğraşan ve uzunca bir süre de sosyal hizmet uzmanı olarak çalışan Türk Veliler Birliği üyesi, bu sürece ilişkin kaygısını şöyle ifade ediyor:

Ben şunu yüksek kapitalist düzeyde işleyen ülkelerde şunu görüyorum, şu kaygıyı yaşıyorum. Devletin ve o devleti yöneten hükümetlerin çeşitli “iyi yaptık, oldu” deyip kendi özerk görevlerini yalnız özel sektöre geçirmelerini kuşkuyla bakıyorum. Yani biraz önce söyledim, özel yuvalar, özel okullar vardı, var. Ama bu yüzden bütün yuvaları özelleştirme kampanyası yapıldı burda. Yüzde 80’i okul öncesi eğitim yuvalarının özelleştirildi. Şimdi şu tartışma yapıldı. Şimdi biraz ateşi durdu. “İlkokulları da özelleştirelim”. Yani buraya gitmemesi lazım. Almanları ayrı yuvaya göçmenleri ayrı yuvaya. Tamam iyi bir olay, belli çıkar grupları için iyi. Ama toplumu daha çok o dediğimiz paralel sınıflara bölüyo.

Türk Veliler Birliği üyesinin “Almanları ayrı yuvaya göçmenleri ayrı yuvaya” sözü bu çalışmanın ana savını çok iyi ifade etmektedir. Yönetmelik sosyal hizmet sunumu, genel olarak yeni toplumsal dayanışma alanlarına yaslanmaktadır, ancak göçmenler özelinde geleneksel dayanışma örüntüleri –yeni biçimlerle de olsa– yeniden üretilmektedir.

Almanya’da e.V. (kayıtlı dernek) statüsü dışında kurulan ve kamu yararına hizmet üretmeyi hedefleyen kar amaçlı bir başka yapı daha vardır. GmbH (Gesellschaft mit beschränkter Haftung) adı verilen limitet şirketler sosyal hizmetlerden kar elde edebilmektedir. Yönetmelik sosyal hizmet sunumuyla birlikte yalnızca GmbH’lerin değil sivil toplum örgütlerinin yöneticileri de yaşamlarını sürdürecektir maddi olanaklara kavuşmuştur. Hal böyle olunca, göçmenlerin göçmen sorunlarının çözümünde rol alması, yönetselliğin en temel argümanlarından biri olan verimliliği sağlamış olmuyor. Bir tür yeni profesyonellerin alanı haline gelen göçmen örgütlenmesinde sosyal sorunlar nesneleşmekte ve araçsallaşmaktadır.

Projeler iyi niyetle başlamış olabilir. Yani katkı amacı da düşünülmüş de olabilir belli sorunların çözümünde. Ama burda öyle bir yapılanma, kurumsallaşma gerçekleşti ki, bu iş artık sosyal problemlere, kültürel sorunlara çözecek kurumlardan ziyade bir ticari mekanizmaya dönüştü kurumlara. Para kazanma aracı oldu. (Halkçı Devrimci Birliği temsilcisi).

Yönetmelik sosyal hizmet sunumunun temel kabulleri göçmen sivil toplum örgütlerinin sunduğu sosyal hizmetleri de belirlemektedir. Türkiye kökenli bir göçmen olan ve sosyal hizmet okulunda

çalışan öğretim elemanı, dönüşümün kuramsal çerçevesini şöylece özetliyor:

Bu sistem 5-10 yılda her alanda kuruldu. Özellikle yaşlılık alanında böyle. Her şey paketler halinde. Saçını kesme 10 dakika, yıkama 15 dakika vs. Qualitätsmanagement (Toplam Kalite Yönetimi), verimlilik gibi kavramlar. İşletmenin modelini sosyal hizmetlere uygulayabiliriz diye düşünüldü.

Toplam kalite yönetimi esaslarına göre biçimlenen meslek elemanı istihdamı hizmetlere doğrudan etkide bulunmaktadır:

Evimizin kapasitesi 130 yataklı. Gelen her sakinimizle beraber biz personelimizi ayarlamak zorunda kalıyoruz. Çünkü Almanya'nın bir sistemi var. Bakım sistemi var. Bakım sigorta sistemi var daha doğrusu. Bu bakım sigortası sistemi içinde kişinin bakım dereceleri, ihtiyacına göre bakım derecesi veriliyor. Bu bakım derecesi 1, 2, 3 diye sınıflandırılıyor. Ve gelen sakinin hem sayısı önemli hem de bakım dereceleri önemli. Çünkü o insanın bakıma ne kadar ihtiyacı varsa ona göre de personel sayısı artıyor ve iniyor veya düşüyor her neyse. (Kreuzberg Türk Bakımevi'nde çalışan sosyal hizmet uzmanı).

Bu tür ticari sosyal hizmet kurumları ile devlet bir sözleşme yapmakta ve madde teşvikler vermektedir. Devlet böylece bu hizmetleri doğrudan sunmanın yattığı maliyeti büyük oranda azaltmış olmaktadır.

Günlük bakım yapan, evde hasta-bakımı yapan kurumlar var. Bu evde hasta bakımlar çocuk da olabiliyo,

genç de olabiliyo, yaşlı da olabiliyo. Ve bunlar özel kurum, yani ticari amaçlı kurulan kurumlar. Ama onun dışında eğitiminle alakalı sosyal çalışmaları devlet projeleri altında yapılan dernekler yapıyo. Engellilerle ilgili merkezler de var. Bunların da birçoğu ticari (Kreuzberg Türk Bakımevi'nde çalışan sosyal hizmet uzmanı).

Bu sistemde sosyal hizmet mesleğinin önemi her geçen gün azalmaktadır. Ülkemizde önemli sosyal hizmet alanlarında sosyal hizmet uzmanlarının yaşadığı statü kayıpları doğrudan yönetsel sosyal hizmet sunumundan kaynaklanmaktadır. Almanya'nın en önemli sosyal hizmet kurumlarından biri olan AWO'da çalışan sosyal hizmet uzmanı sosyal hizmet mesleğinin aşınması sürecini çok açık ifade etmektedir:

Onlar şimdi yakınıyolar, ne biliyim ben işte "gruplarımız dolu değil..." Tabi grup şeyine göre para alınıyo. Yani bi yerde işi ona bağlı aslında. Yani birkaç ay o grup 8 çocuklan değil de 3 çocuklan çalışırsa, eninde sonunda ya saatler kısıtlanır ya o proje ölücek. Yani böyle bisürü sorun da var. ...3 çocuk varsa 3 çocuk için alıyorsunuz parayı. Yani uzun bi süre böyle giderse AWO dicesek ki "ya bu böyle gitmez, ikinizden biriniz biriniz gitmelisiniz. Bu kadar çocuğa 4 kişi lazım değil."

Böylesi bir sosyal hizmet sunumunun en önemli sonuçlarından biri, bir yandan etnik piyasalar yaratarak, diğer yandan dini cemaatler oluşturarak, iyiden iyiye içe kapanan göçmen toplumunun, türlü toplumsal alanlarda, uyum taleplerine kayıtsız kalarak, gettovari yapısını yeniden üretmesi olmaktadır. Bakım

şirketlerinden biri olan, Kreuzberg'teki Türk Bakım Evi'nin tanıtım sloganı şöyledir: "Emin ellerdesiniz – Bize güvenin! (*In sicheren Händen – vertrauen Sie uns!*)". Kurum, tanıtımını şu ifadelerle yapmaktadır:

Burada bulunan Türk vatandaşlarımıza, kültürel ve etik inançlarını dikate alarak modern bir bakım tesisinin tüm imkanlarını sunmaktadır.

Türk bakım personeli, helal yemekler, bireysel ilgi ve kültürel anlayışınıza uygun bakım ile, kendinizi iyi ve daha özgüvenli hissetmenizi sağlayacaktır (Türk Bakımevi broşürü).

Türk Bakımevi'nde çalışan sosyal hizmet uzmanı da bu sosyal hizmet sunumunu şu sözleriyle meşrulaştırıyor:

Almanlarla çalışıyorsunuz ama Türk insanını bir Türkten başkasının bu kadar tanınması mümkün değil. Bu insanlarımız bir başka kuruma gidip de bakıma muhtaçlık durumlarında kaldıklarında gerçekten çok büyük zahmet çekiyolar. Çünkü onlara, onların ihtiyaçlarına yönelik hizmet vermeleri mümkün değil.

Bu aslında göçmenlerin zorunda bıraktığı bir söylemdir. Çokkültürcü sosyal hizmet ideolojisi maalesef farklı kültürleri kaynaştıran değil, yalnızca birbirlerinden bağımsız birimler halinde kendi pratiklerini gerçekleştirebilmelerine alan açan bir işlev görmektedir. Bu durumda "kültürel" gereksinimler ancak böyle kapalılığın halinde giderilebilmektedir.

Toplumsal dayanışmayı yeniden canlandırmanın önemli araçlarından biri de doğal/geleneksel dayanışma örüntülerini işlevselleştirmektir. Alman sosyal hizmet akademisyeninin aşağıda sözünü ettiği "mahalle anneleri" projesi

çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının aslında "kültürel olarak yetkin" uzmanlar yetiştiremediğini, devlet ile birey arasında birer aracı olarak, geleneksel dayanışmanın en önemli simgelerinden biri olan "anne"lere gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

Do you know Stadtteilmutter? They are Turkish migrants and you have the social services. They selected 300 Turkish and Arabic mothers. They trained them. So kid can go to the kindergarten. Social service. So they are like mediation. So they are like German language Lotsen. They are like guides. They are mediator between Turkish Arabic population on one side, migrants and administration, social services. They are trained. They make home visit. They do social service. ...They are paid. I don't know how much they are paid.

Mahalle annelerini biliyor musun? Bunlar Türk göçmenler. Bir yanda da sosyal hizmetler var. 300 Türk ve Arap anneyi seçtiler. Eğitim verdiler. Çocuklar yuvaya gidebilsin diye. Sosyal hizmet. Yani bir tür arabuluculuk gibi. Bir bakıma Almanca Kılavuzları gibiler. Kılavuz gibiler. Türk ve Arap nüfusu ile, göçmenler ile yönetim ve sosyal hizmetler arasında arabulucular bunlar. Eğitim almışlar. Ev ziyaretleri yapıyorlar. Sosyal hizmet yapıyorlar. ...Para alıyorlar. Ne kadar para aldıklarını bilmiyorum.

Yönetselliğin Profesyonel Sosyal Hizmet Alanlarındaki Yansıması: Çokkültürcü Sosyal Hizmet

Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması yönetselliğin ideolojik ikliminin önemli

bir unsur olarak sosyal hizmet uygulamasına devrimsel bir etkiye bulunmuştur. Bu çalışma, söylemsel düzlemde “farklılıklara saygı”yı vurgulayan çok-kültürcü sosyal hizmetin pratikte farklılıkların ötekileşmesine hizmet ettiğini savunmaktadır. Bu çalışmanın önerisi olan sınıfsal bakış açısı, farklılıkları yalnızca sınıfsal çelişkiler düzleminde görmek ve kültürel farklılıklar karşısında “renkkörü” bir tavır almaktadır. Çünkü farklılıklar farklı birimler halinde ele alındığında, bir yandan bu farklılıklara ilişkin önyargılar yeniden üretilebilmekte, diğer yandan toplumdaki asıl eşitsizlikler görünmez kılınabilmektedir.

Çokkültürcü uygulamalar ilk bakışta türdeş ve tekkültürlü ulus-devletin çoğulluklar üzerindeki baskıcı niteliğinin giderilmesini ve herkes için toplumsal eşitliğin savunulmasını ifade etmektedir (Gutmann 1994, Goldberg 1994, Kymlicka 1995, Favell 1998, Willett 1998, Parekh 2000). Bununla birlikte, Reisch (2007) çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasını, sosyal hizmet sunumunu “gettolaştırmakla” suçlamaktadır. Ona göre, çokkültürcülük, sosyal adaleti hedefleyen geniş yapısal analizler yerine dar alternatif uygulama ve araştırma modellerine odaklanmıştır. Çokkültürcülüğün bu açmazını aşabilmesi için eleştirel yaklaşımlardan daha çok yaslanması gerekmektedir. Örneğin Özgür-Sayar’ın çalışması (2009) çokkültürcü sosyal hizmeti sınıf bakış açısıyla ele almaktadır.

Sosyal hizmet okulunda çalışan göçmen sosyal hizmet akademisyeninin şu sözleri çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasına ilişkin çok çarpıcı bir eleştiridir.

Inter-kültürel sosyal hizmet çalışmaları kültürel oyuncuklar gibi. Yok benim çayım, dönerim; senin wurst’un (sosis) gibi. Yapısal nedenlerle ilgilenmiyor bu çalışmalar.

Kültürün özellikle 1970’lerle birlikte sosyal bilimlerde başat ilgi konularından biri olmakla kalmayıp, sosyal bilimlerin ontolojisini yeniden tartışmaya açan bir boyutu vardır. Bu yönüyle, özneliği ve bağlamsallığı sosyal bilimlerin merkezine yerleştiren kültür tartışması, diğer yandan, özellikle post-yapısalcılığın güçlenmesiyle birlikte büyük anlatılara karşı da bir eleştiri alanı açmıştır. Farklılıklarla bir arada yaşamak ve ötekine saygı gibi toplumsal yaşamı biçimlendirici boyutlarıyla oluşan bu yeni alanın tüm büyük anlatılara itirazı, toplumdaki sınıfsal çelişkilerin çözümlenme potansiyelini de belirsizleştirmiştir. Bu yönüyle, gerçek toplumsal yaşamdaki eşitsizliklere ve hiyerarşik ilişkilere karşı güçlü ve güçlendirici bir eleştirisi olan çokkültürcü yaklaşım, eşitsizliklerin yapısal nedenlerini göremediği oranda yalnızca neo-liberal uzlaşının bir boyutunu oluşturmaktan öteye geçememektedir.

Çokkültürcülük yaklaşımı, farklı kültürleri “otantize” ve “egzotize” ettiği oranda içermekte ve aslında farklı kültürlerin *ötekileştirilmesine* söylemsel bir meşruiyet kazandırmaktadır. AWO’da çalışan sosyal hizmet uzmanı, göçmenlerin aslında “bir arada” yaşamaya ne denli istekli olduğunu ve bu bir aradalığın oluşmamasının suçlusu olduklarını şöyle ifade ediyor:

Yani ben mesila bu çocuklar dışında, anneler için kurs veriyorum. Sırf anneler için. Eğitim sorunlarıyla ilgili yani. “Güçlü Annelere, Güçlü Anne Babalara Güçlü Çocuklar Gerekir” adında bi

proje bu. Oraya gelen annelerin yüzde 99'u Türk. Ama onlar, yani bunları kendileri dile getiriyorlar. Çok çok büyük bi istekleri, ilgileri var başka kültürden gelen, yani sadece Alman değil, "başka insanlarla tanışalım, konuşalım, ya işte ne bileyim, çocuk bahçesine gidiyoruz, hep aynı kadınlar işte hep aynı komşu. Hiç başkaları" gelmiyo mu buraya felan. Büyük bir ilgi var. Onlar da "nasıl yapsak, nereye gitsek" bilmiyorlar. Ve hatta hatta diyorlar "sen bu kursa çağırılmaz mısın" böyle. Almanlar eksik (gülüyor). ...Ama bazen şunu da duyuyorum. Böyle bazı uzmanların, ne bileyim bir kendimiz eğitim gördüğümüz zaman, kurslara girdiğimiz zaman, böyle bir yakınma, "ya hiç işte çok kendilerini geriye çekiyorlar, kapanıyorlar. Biz Almanlar işte hiç onlarla bir, böyle nasıl diyim bir diyalog yok".

Aynı sosyal hizmet uzmanı, çükkültür-cü sosyal hizmet uygulamasının pratikteki çelişkilerini de ifade ediyor:

Yani burda sürekli olarak konu olan interkulturele öfning dedikleri bu değişik kültürlerle işte açılış yani, diversity management (farklılıkların yönetimi). Bu herkezin dilinde olan moda bi kelime. Yani daha öncele-ri integration'du, şimdi diversity management oldu ama fakat yani bunun arkasında yatan düşünce, fikir aslında aynı. Yani her gelen insanı burda olduğu gibi kabullenelim. Yani ne bileyim ben, ona bizde ne varsa verelim, o kendinde olanları bizle paylaşsın ve böyle zengin bir toplum oluşsun. Fakat gerçekte veya iş hayatında bu böyle değil. Ne kadar burda çalışan uzmanlar kendilerinden "ya biz yabancılara karşı değiliz. Yok a çok, nasıl diyim, herkeze karşı açığız" diyorlarsa

da, işlerinde bu belli olmuyo. ...Biz bu işe başladığımızdan beri, yani şu Kreuzberg'te heralde tanımadığımız aile kalmadı. 16 aileyle çalışıyoruz ama bunlar tabi "aa oraya gittik, böyleydi, şöyleydi" diye çok çabuk dağılıyo ortada bu. Çünkü biz gerçekten ailelerin içine giriyoruz. ...Hepimizin önyargısı var. Yani eminim benim de var. Ama önemli olan durup, bi kendini sorgulamak. Ama bunu yapmadığımız zaman, karşımızdaki o yardıma ihtiyacı olan insanla aynı hızda şey kuramıyoruz. Eşit bir diyalog kuramıyoruz. Sürekli yukardan aşağı oluyo bu. Bu kendimizden yola çıkarsak, arayış açıyor. Yani o insan bana karşı açılmış, daha çok kapanıyor. Bu hatayı görüyorum ben diğer projelerde.

Kültürler arası uygulama yalnızca söylemsel bir alanda kalmış görünmektedir. Zaman içinde tüm çokkültürcü söyleme karşın göçmenlerin önemli pozisyonlara hala erişememesi; ikincisi ise göçmen örgütlerinin artık hak talebinde bulunan yapılar olmaktan çıkmasıdır. Çokkültürcü uygulamayı neo-liberal uzlaşının önemli bir parçası yapan da budur. Göçmenler "farklı", "egzotik" ve "otantik" yapılarıyla geniş toplum kesimlerinin birer birimi olabilmekte, ancak toplumu kuran unsurlardan biri olmamakta ve bunu talep etmekten de uzaklaşmaktadır.

Yeniden Sınıfsal Çözümleme

...Bunu söylemiyorlar ama bunun (getto yapısının) onlar için daha iyi olduğu ben kanısındayım. Paralel toplum iyi ki oluştu. Oluşmasaydı Almanların başı daha çok belaya giricekti yani. Fransa örneğini vermek istiyorum. Bir ülke

göçmenlerine “sen bizdensin, sen busun” dediği zaman, Fransa’ya göçen Algeria’dan (Cezayir) falan o göçmenler, ama bunu da yapmazsan, çalışma dairesinde üçüncü sınıf gösterirsen o insanı, bilmem ne gittiği zaman iş piyasasında meslek eğitiminde o gençleri dışlarsan gençler öyle iki ay sokakları yakarlar, yıkarlar. Annesi de diyo ya, “sen Fransızsın git talep” diyo onlara... Şimdi buraya dönüyoruz. Uyuyo bizimkiler. Alman diyo “Türkten Alman olmaz” diyo. “Alman pasaportum var” diyo çocuk, talep ediyö. Evde de zaten “ya oğlum biliyorum, bizden Alman olmaz” diyo. Almanın kardeşim sen üçüncü generasyonda... Git talep et...

Türk Veliler Birliği yöneticisinin söylediği bu sözler aslında yönetselliğin muhafazakar neo-liberalizmin bir uzantısı olduğunu ve göçmen bireyin sınıfsal bir bakış açısı geliştirmesinin önünde engel oluşturduklarını kanıtlamaktadır. Yönetsellik göçmenlerin sosyal sorunlarını doğrudan göç ve göçmenlikle ilişkilendirmekte; yapısal nedenler ve sınıfsal çelişkileri görünmez kılmaktadır. Sosyal sorunların çözümü ise geleneksel ve yeni dayanışma biçimlerine dayalı sivil sosyal hizmet çalışmalarıdır.

Türk Veliler Birliği yöneticisinin “git, talep et” çağırısı belki de göç ve göçmenlikle ilişkilendirilen tüm sorunların insan haklarına dayalı ve demokratik bir biçimde çözülebilmesinin anahtarıdır. “Git, talep et” çağırısı, sınıfsal çelişkilerin farkında olmayı ve bir yurttaş olarak hak talebini zorunlu kılmaktadır. Gerçek anlamda bir uyum (entegrasyon) ancak sınıfsal bir bilinçle olanaklıdır. Sınıfsal bir bilinç göçmen sorunlarına analitik bakabilmeyi de sağlayacaktır.

Tabi tabi tabi. Şimdi siz elmayla armutu karıştırdığınız zaman elbette ki çok yanlış sonuçlar çıkacak. Siz Türk toplumunun geneliyle Alman toplumunun genelini karşılaştırmazsınız. Bu toplum daha 40 sene önce buraya işçi olarak gelmiş. İşçi sınıfına ait insanlar. Siz onları kimle karşılaştırabilirsiniz? Doğru sonuçlara ulaşmak istiyosanız, Türk işçi sınıfıyla o zaman Alman işçi sınıfını karşılaştıracaksınız. Bakın o zaman sosyal zayıf olan Alman sınıfındaki okuma oranı, üniversiteye gitme oranı, lise bitirme oranı ne, Türklerdeki ne? E siz Almanın genelini alıyorsunuz, öbür tarafa işçi sınıfından gelme, sosyal zayıf insanları alıyorsunuz. Koyuyosunuz karşı karşıya. Diyosunuz ki, Almanlarda şu kadar, Türklerde şu kadar. Elbette ki çok farklı sonuçlar ortaya çıkıyo yani (Berlin Türk Cemaati temsilcisi).

Sınıfsal bir bakış açısıyla bakıldığında, göçmenlerden kaynaklanıyor gibi algılanan veya göçmenliğe atfedilen pek çok sorunun aslında sınıfsal bir temeli olduğu ve yerleşiklerin de bu sorunları belli oranda paylaştığı görülecektir. Alman sosyal hizmet akademisyeni, göçmenlerin Almanca sorununun en ateşli tartışma konularından birini oluşturduğu Almanya’da kimi Alman ailelerin de Almanca sorunu yaşadığından söz ediyor:

They always complaint Islam is the problem. No it’s a class problem. Of course we’ve more lower class Turkish people in Berlin than German. ... but it’s really a class problem. We do have German families who do not speak German well. So it’s a class problem. ... Germans also share many problems. For example

in Hellersdorf you see at the age of 18 with a child. The Meyer of Hellersdorf told me that 60% of the mothers are single mothers. 60%! These are poor people, German people. So it's a class problem. You are completely right.

Hep sorunun İslam olduğundan yakınıyorlar. Hayır, bu bir sınıf sorunu. Elbette Berlin'de Almanlara kıyasla daha çok Türk alt sınıftan geliyor. ...Fakat bu gerçekten bir sınıf sorunu. İyi Almanca konuşamayan Alman ailelerimiz var bizim. Demek ki bu bir sınıf sorunu. ...Almanların da benzer pek çok sorunu var. Örneğin, Hellersdorf'ta 18 yaşında birinin bir çocuğu olduğunu görebiliyorsun. Hellersdorf Belediye Başkanı bana annelerin yüzde 60'ının tek ebeveyn olduğunu söyledi. Yüzde 60! Bunlar yoksul insanlar, Almanlar. Şu halde bu bir sınıf sorunudur. Kesinlikle haklısın.

Göçmenliğe ilişkin en yoğun tartışılan konuların başında genellikle eğitim gelmektedir. Göçmen çocuklarının önemli bir bölümü (yaklaşık %70) hauptschule adı verilen ve Alman eğitim sisteminde başarı düzeyi bir hayli düşük olan okullara gitmektedir. Göçmen çocuklarının bu okullarda okuması ilk bakışta göçmenliğe ilişkin bir zayıflık gibi algılanabilmekte ve kimi Alman siyasetçileri ve gazetecileri için de argüman oluşturabilmektedir, ancak Alman işçi sınıfına mensup pek çok ailenin çocuğunun da bu okullarda okuduğu göz ardı edilmektedir. Bu durumu Berlin Brandenburg Türk Toplum temsilcisi ironik bir biçimde ifade etmektedir:

Bu politikacılar bazı şeyleri anlamadıkları için her şeyi etnik baza

indiriyorlar. Örneğin eğitim. İşte Türk çocuklar başarısız. Öyle bişey yok. Çünkü başarısız olan bütün çocuklara bakarsınız görüyorsunuz ki, başarısız olan çocukların yüzde 90'ı belli bi sosyal sınıftan gelmedir. Türk, Kürt, Çinli, Alman hiç fark etmiyo.

Getto tartışmaları aslında bir *öteki* olarak göçmen varlığını meşrulaştırmaya yaramaktadır. Oysa göçmenleri getto halinde yaşamaya iten *yapısal* nedenler göz ardı edilmektedir. Göç çalışmasındaki getto tartışmalarının doğrudan böyle bir siyasal rolü olmasa dahi, sonuç itibarıyla görünen resmi çizmeye çalışmakta, bundan dolayı nedensellik bağını kuramamakta ve dolaylı olarak getto yapılarının yeniden üretimini meşrulaştıran bir işlev görmektedirler.

Ötekinin denetimi her zaman daha kolaydır. Alman işçi sınıfıyla göçmenlerin birlikte siyasal bir zemin yaratmalarının önündeki büyük engel de göçmenlerin *ötekiliğidir*. Aynı mahallede oturan ve benzer yaşam standartlarına sahip bu iki yapının bir aradalığı büyük tehdit olarak algılanmaktadır.

Bu durumda, göçmenlerin getto yapısının yeniden üretilmesi bir siyasal seçim olmaktadır:

Yani şöyle, "bunlar kendi aralarında getto halinde kalsın, o zaman bu bilinç zaten gelişemez de. Yani bu sınıfsal bilinç. Yani ikisini birden kapatmış oluyosun. Ve "bunu her zaman gerektiğinde kullanabiliriz" (AWO'da çalışan sosyal hizmet uzmanı).

Alman etnik hegemonyası varlığını sürdürmek için "ötekiler" yaratmak zorunda. Biz ve onlar ayrımı

yapıyor. Gettolar böyle de bir işlev görüyor. Neuköln mesela, burada sadece göçmenler yok ki. Burada Türk, Arap ve Alman işçi sınıfı aileleri oturuyor (Türk sosyal hizmet akademisyeni).

Ötekilik söylemi öylesine güçlüdür ki, sıklıkla mağdurlar tarafından da içselleştirilir. Bauman'a göre (1999: 59, 60), "dışarıklıkların içeriye akın etmesi, yeni gelenlerle eski sakinler arasındaki farklılık belli belirsiz olsa bile, her zaman yerleşik nüfusun hayat tarzına bir kafa tutuş demektir. Yeni gelenlere yer açma zorunluluğundan ve dışarıkların kendine yer bulma ihtiyacından doğan gerilim iki tarafı da farklılıkları abartmaya iter". Şu halde, baskın olan taraf her alanda bir "normal" tanımlaması yapmakta ve bu tanımın dışında kalanları içermek gibi bir uğraş vermemektedir. Buna göre, "biz" diye bir tanımlama yapılmış ve sınırlar çizilmişse, "onlar" "biz'e benzedikleri oranda içerilmekte ve "normal" sayılmaktadır (Akbaş, 2008).

Ötekilik duygusunun giderilmesi ancak göçmenlerin türdeş bir yapıya sahip olmadıklarını öncelikle kendilerinin içselleştirmesine bağlıdır. Belki sınıfsal bilincin önkoşulu da budur. Bu bağlamda, göçmenlerin Alman siyasal ve toplumsal yaşamının her alanında varolmaları ve bunu talep etmeleri yaşamsal önem taşımaktadır. Berlin Brandenburg Türk Toplumu yöneticisinin verdiği şu örnek bu bakımdan açıklayıcıdır:

Emine Demirbüken şu anda Berlin Parlamentosu'nda CDU'dan (Hıristiyan Demokrat Birliği Partisi) milletvekili. Çok eskiden bizim yönetim kurulu sözcülerimizden biriydi. CDU'nun da Federal Yönetim

Kurulu, Merkez Yönetim Kurulu üyesi. Şimdi 90'lı yıllarda işte bu CDU'da aktif olmağa başladı. Dışarda da biliniyordu. Acayip yüklenirdi. Vay bir göçmen nasıl CDU'da olur? Ben hep savunuyodum yani. Çünkü diyodum, uyumun bi parçasıdır yani. Kendinizi sadece göçmen olarak tanımlamak çok yanlış. Eşit haklar isteyip, yalnızca göçmenliğe indirgememek lazım.

Berlin Brandenburg Türk Toplumu yöneticisi ayrıca göçmenlerin geleneksel söyleminin önemli bir parçası olan "birlik, beraberlik" vurgusunu da eleştirmektedir. *Öteki* olarak *ötelenen* ve kapalı/cemaatçi bir yapıya itilen göçmenler kimlik oluşumunun en önemli parçası olarak yine "hayali" bir birlik arzusu taşımaktadır:

İşte biliyosun, bu bizim toplumuzda da birlik, beraberlik, bilmem ne gibi böyle garip şeyler çok ön planda olduğu için bu mesela iki çatı olması birçok insanı hiçbir şey yapmamağa itiyö. O da tabi demokratik kültürle de ilgili. Tabi bi de diasporayla ilgili. Tabi çünkü niye birlik olmuyosunuz? Bunu bazan Almanlar da soruyo ama onlar afedersin puştuğuna soruyolar yani. ...Bu şeyin başına dönersek, bu göçmen örgütlerini muhattap kabul etme meselesinde. İşte ama niye birlik değilsiniz? Allah Allah ya! Ya diyodum, kardeşim sizim parlamentonuzda 4 parti var, biz birlik olucaz. Niye? Göçmen olduğum için mi, Türkiyeli olduğum için mi? Niye birlik olucakmışım ki ben?

Önemli olan göçmenin nasıl yaşadığı veya hangi kültürel kodlara sahip olduğu değil, onun toplumdaki olanaklara

ne kadar erişimi olduğudur. Uyum (entegrasyon) ise ancak bu erişim olanaklarıyla ilişkilidir. Göçmenlerin gettoları yapısı dahi aslında uyum için bir engel oluşturmayabilir, yeter ki fırsat eşitliği toplumun tüm katmanlarını kuşatsın. Tüm göstergeler de uyum ve refah düzeyi arasında bir doğru orantı olduğu yönündedir.

Duvarlar açılmadan önce Türkler arasında işsizlik yüzde 12'ydi. Şimdi şu bulunduğumuz yerde, Kreuzberg'te işsizlik yüzde 44'le 60 arasında. Dolayısıyla entegrasyon ve uyuma gelicem. ...Bu işsizlikle beraber onların çocukları, işsizlik burada eğitime son derece yansıdığı için çocukları da başladı doğru dürüst diploma alamamaya. Duvar yıkılmadan önce diploma alan, üniversite olgunluğu, abitür alan çocuklarımızın sayısı daha fazlaydı. Yüzde 12'ye erişmiştik, sonra yüzde 9'a, 8'e kadar düştü. Anne bana burda işsiz olunca, sosyal konumu düştüğü zaman çocukların direk tahsil ve toplumda başarı, dolayısıyla uyum ve entegrasyona direk etkisi var (Türk Veliler Birliği yöneticisi).

Göçmen sivil toplum örgütlenmesinin dışında kalmayı seçen üçüncü kuşak göçmenler "isyan ateşi"ni gösterecek türlü yollar yaratmaktadır. Sosyal projelerin bir parçası olarak "ehilleştirilmeyen" üçüncü kuşak göçmenler gerçek anlamda siyasal zeminler oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Üçüncü kuşağın sivil zeminleri geleneksel yapılarından çok farklıdır.

Bu üçüncü dördüncü kuşak rap, hip hop tarzı başka network'ler sürdürüyor. Yeni iletişim instümanları kullanıyorlar. Sivil inisiyatifler bunlar. İşte

rap hiphop girişimi, twitter grubu, facebook grubu gibi. Bu Türk STK'ları bunları kendi içine kapalı yapılarına sokmaya çalışıyor. Bi bıraksalar, bu gençler yepyeni network'ler içine girecek. Kendi normlarını dayatıyorlar onlara (Gazeteci).

Diğer yandan sınıfsal bilincin açığa çıkmasını sağlayacak gerekçelerden biri sosyal projeler yoluyla oluşan emek sömürsüdür. Sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer meslek elemanlarının statü kaybı biçiminde görünen uygulamada bu meslek elemanlarının boşluğu tümüyle bu konularda vasıfsız olan ve işsizlik yardımıyla geçinen kişiler veya stajyer öğrencilerle doldurulmaya çalışılmaktadır.

Mesela bu şöyle de farkediliyor. Bu hani harz 4 (işsizlik yardımı), işsiz kalınca yardım alınıyor. Yani işsizlik parası. İşsizlik parasından sonra ama bunlara diyorlar ki "ayda ne bilim ben 160 Euro kazanabilirsin." MAE dediğimiz, işler bunlar. Yani çalışıyosun, onun tam karşılığını değil de yani senin masraflarını karşılayacak kadar bi para. Yani hiç o alanla ilgisi olmayan, mesela bi insanı gönderiyorlar sana. Zavallı biri geliyor. Şimdi tabi aslında bi yerde hem bu şeye aslında politik şeye karşısın çünkü bu tabi bi sömürü. O insan çünkü 6 saat çalışıyor her gün. Haftada 30 saat çalışıyor. Bu haftada 30 saat için yani ayda 160 Euro para alıyor. Diğer taraftan, yeni uzmanlar, birisi çıkarsa bile, o yer yeni bi uzmanlan kapatılmıyor ama yapılması gereken iş aynı değil, hatta çoğalıyor gitgide. Bu sefer noluyo? Mecbur kalıyosun böyle o alanları hiçbi ilgisi olmayan ya bi MAE işçisi ya bi stajyer yani böyle insanlarla doldurmaya

çalışıyorsunuz. Bu yani yaptığınız işin kalitesi etkileniyorsa (AWO'da çalışan sosyal hizmet uzmanı).

Göçmenlerin bu yapıya itiraz etmeleri ancak yerleşiklik duygusuyla olanaklıdır. Kapalı ve gettovari yapısı içindeki göçmen elli yıl geçmesine karşın hala *Gastarbeiter* (misafir işçi) duygusununundan kurtulamamıştır. Alman Devleti'nin sosyal kontrol aracı olarak işlevsel olan getto yapıları ilginç bir biçimde yalnızca göçmenler için geçerli değildir. Anaakıma muhalif olan tüm yapılar belli yerleşiklerde toplanmaktadır. Sınıf bilincinden yoksun/siyasal olmayan yeni kültürel biçimlerde itirazlarını ifade etmeyi seçmektedirler. Dahası son yıllarda Berlin'de Türkiye kökenli göçmenlerin en yoğun olarak yaşadığı Kreuzberg semtinin yeni ve farklı sakinleri oluşmaya başlamıştır. Kreuzberg artık yavaş yavaş tüm ötekilerin buluşma noktası haline gelmeye başlamıştır. Kurulduğu ilk günden bu yana bir işçi sınıfı semti olan Kreuzberg'in yeni ötekileri ise güçlü bir sınıfsal bilinçten yoksundur. Genellikle sanatçıların, homoseksüellerin ve diğer "alternatif" grupların oluşturduğu bu yeni sakinler Türkiye kökenli göçmenlerle kaynaşıyor görünmemektedir. Yeni bir tür getto ortaya çıkmaktadır son yıllarda.

Sonraları yabancı düşmanı olmanın ve bunu göstermek isteyen; snobluktan bıktık diyen Almanlar da Kreuzberg'e taşınmaya başladı. Bu Almanlar buranın reklamını yapmaya başladı ve burası lüksleşmeye başladı. Küçük burjuvazinin oturduğu yerler olmaya başladı (Türkiye kökenli tiyatrocular).

İnter-kültürel sosyal hizmet uygulamasının ortaya çıkardığı en büyük

olumsuzluk, sınıf bilincini silikleştirmekten öte, vahşi liberalist anlayışın yavaş yavaş sindirilmesine hizmet etmesidir. Türk Alman Merkezi yöneticisinin sınıf bilinci çok acı bir gerçeği kanıtlar gibidir:

Şimdi her ülkede, Almanya'da mesela hiç yabancı olmasın diyelim, bu dediğiniz tabaka mutlaka vardır. Buna tortu diyelim. Tortu tabakası her toplumda vardır. Yani insanın doğası gereği vardır. İnsanın yaşantısında, doğada, ne diyelim, siz daha iyi dersiniz onu, bir hayatta tutunabilme mücadelesi vardır. Bu insanın zekasına, kendi iç dinamiklerine, kendi enerjisine, yaşam enerjisine bağlı bir gerçek. Şimdi bazı insanlar kendi içinde, o orda yaşar. Yaşam tarzıdır. Yani o kadere falan değil. ...Yani bu insanın zekası, IQ'suyla beraber hep böyle bir şey çıkıyo ortaya. Bi yapı çıkıyo. Ya ondan sonra da doğal seleksiyona uğruyo. ...Göçmen toplumu zeki bir toplum ama o tabakada yer bulmuş ve orda çalışıyo. Şimdi işin başka bir yönü bu. Belki bunların içinde çok zeki insanlar vardır.

Diğer yandan her şeye karşın çoğu sivil toplum örgütü temsilcisinin sınıfsal bilince ilişkin söylemsel düzeyde de olsa belli bir duyarlılığının olması umut vericidir. Özellikle bazı muhazakar sivil toplum örgütü yöneticilerinin sınıfsal ayrımı çok açık bir biçimde işaret etmesi çok daha anlamlıdır. Spohn (1991) işçi sınıfının oluşumuna ilişkin sosyolojik ve genellikle Marksist kavramların dini işçi sınıfının oluşumunda ya bir karşıt ya da sınırlama olarak gördüğünü, ancak Batılı dünyanın pek çok yerinde işçi sınıfının oluşumunda dinin önemli bir yeri bulunduğunu savunmaktadır. Bu

açından bakıldığında, göçmenlerin *dine rağmen* bir sınıfsal bilinç geliştirme potansiyelleri vardır.

Öte yandan, Marshall (1963) sınıfsal çelişkileri aşmanın yolunu yurttaşlık olarak göstermektedir. Tüm yurttaşlar için sunulan sosyal hizmetler belli bir eşitlik düzeyini sağlayacaktır. Ancak Marshall yine kimi eşitsizliklerin “sosyal hizmetlerin niteliği”nden kaynaklanabileceğini de ifade etmektedir. Marshall’ın 1950’li yıllarda vurguladığı şey günümüzün yönetsel sosyal hizmet sunumu için ne kadar açıklayıcıdır. Sosyal hizmetler eşitsizlikleri ortadan kaldırmak bir yana, çok daha derin sınıfsal çelişkilerin nedeni olabilmekte ve sınıfsal çelişkileri belirsizleştirmektedir.

SONUÇ

Almanya’nın Berlin kentinde gerçekleştirilen bu alan araştırması, göçmenliğe ilişkin bugüne değin değinilmemiş savlar ileri sürmekte ve göçmenlik tartışmalarını sığ çerçevelerden çıkarıp yeniden makro yapılar üzerinden ele almayı önermektedir.

Daha özgül bir biçimde ifade etmek gerekirse;

- sosyal hizmetlerdeki dönüşümün ideolojik çerçevesini oluşturan yönetsellik ile yine neo-liberalizmin toplum tasarımına göç çalışmalarında meşru bir alan hazırlayan ulusötecilik yaklaşımının göçmen sivil toplum örgütlerinin etkinliklerini ve dolayısıyla göçmen kimliğinin oluşumunu şekillendirmede nasıl bir etkileşim içinde olduklarını anlamayı ve
- hem sosyal hizmetlerin hem göç çalışmasının göçmen pratiklerini

gerçekten anlayabilmesi ve yerleşiklerle göçmenlerin biraradalığının mümkün olabilmesi için sınıfsal çözümlene olasılığını tartışmaya açmayı

amaçlayan bu çalışma, sosyal bilimlerin ve özel olarak sosyal hizmetin çokparçalı yapısına karşı tümel bir bakış geliştirmektedir. Bu bakış yalnızca göçe değil, sosyal hizmetin tüm sorun/ilgi alanlarına uyarlanmalıdır, çünkü sığ çerçevelerden doğru kurulan kuramsal yaklaşımlar, sosyal politikalar veya sosyal hizmet uygulamaları yalnızca bu çerçeveler üzerinden çözüm aramaktadır. Hâlbuki tüm diğer sorunları birer tekil ve özerk alan olmaktan çıkarmak yalnızca bu alanları yekdiğerleriyle bir bütün oluşturacak biçimde kuran kapitalizmi bütüncül bir bakışla ele almakla mümkündür.

Refah devletinin yaşadığı krize ilişkin tartışmalar sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarını da yeniden tartışmaya açmıştır. 1990’lara değin sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında aşağı yukarı Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası modelleri diye ayırabileceğimiz kaba bir sınıflama söz konusuydu. 1990’lardan sonra küreselleşmenin her bir tekil alandaki varlığının güçlü bir biçimde hissedilmesiyle birlikte, bir yandan alışageldik siyasetler iç içe geçmeye başlamış, diğer yandan sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarındaki Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası ayrımı ortadan kalkmaya yüz tutmuştur.

Neo-liberal uzlaşının –içerdiği yeni sosyal demokrat unsurlarla birlikte- çepeçevre sardığı yeni siyasal anlayış, *yönetim zihniyetini* de (*governmentality*) tümünden değiştirmiştir. Sosyal kontrolün önemli bir ideolojik aracı olarak işlev

gören sosyal hizmetler artık çok daha geniş çaplı bir toplumsal mühendisliğin aracı haline gelmeye başlamıştır.

Yeni dönemde sosyal hizmetler;

- *toplumu kendine yaklaştırmanın* (Rosanvallon, 2000),
- *iyi toplum* idealinin (*good society*) (Bellah ve diğ., 1991),
- *dayanışma* ve *cemaat ruhunun* (Kleinman, 2006)

en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Refah devletinin krizi bu çalışmanın doğrudan odağı değildir. Kimilerine göre refah devletinin krizinden söz etmek bile doğru olmaz (Kleinman, 2006). Bu çalışma, öyle ya da böyle refah devletinin krizini veya dönüşümünü izleyen süreçte oluşan yeni sosyolojik bağlamı ve bu bağlamın oluşumu için araçsal bir işlev gören sosyal hizmetleri anlamaya çalışmaktadır.

Toplumu kendine yaklaştırma, iyi toplum ve *cemaat ruhu* gibi bir “hayali cemaat” yaratmaya dönük çabalar, devlete olan talebi azaltmaya ve kısılan sosyal harcamaları meşrulaştırmaya hizmet etmektedir, ancak bir yandan da *toplumun dokusunu* geri dönülmez bir biçimde dönüştürmektedir. Bu süreç sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarının da kuramsal, ideolojik ve pratik bakımlardan bambaşka bir görünüme bürüneceği yeni bir dönemin kapısını aralamıştır.

Buğra ve Keyder (2006) sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisinin her zaman “iki yüzlü” olduğunu; bir yandan kapitalizmi insancıl ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kılmayı amaçladığını, diğer yandan ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak kapitalizmi

yapılandırdığını ileri sürer. Ancak özellikle 2000’lerle birlikte sosyal politika ve sosyal hizmetler herhangi bir yetkenin doğrudan ideolojik aracı olmaktan çıkmış ve topluma ve kültüre içkin, *akışkan* bir forma ulaşmıştır. Bu süreçte, sosyal hizmet;

- çokkültürcülük söyleminin baskınlaştığı,
- sosyal hizmet uzmanı – müracaatçı ilişkisinde yapısökümcü analizlerin gündeme geldiği,
- sosyal hizmet uzmanı – müracaatçı ilişkisinin yetkeci değil, eşitlikçi olması gerektiğine ilişkin vurgunun arttığı ve
- müracaatçının bir özne olarak konununun yeniden belirlendiği

bir zeminde bambaşka bir ontolojik yapıya bürünmüştür. İlk bakışta sosyal hizmeti –daha da- insancılaştırıyormuş gibi görünen bu entelektüel iklimin silikleştirdiği çok önemli tartışmaları göz ardı edemeyiz. İnsancillaşan sosyal hizmet;

- müracaatçı sorunlarına karşı kapitalizm, ataerkillik, sınıf, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ırkçılık gibi yapısal sosyal süreçlere öncelik vermekten vazgeçmiş,
- eleştirel ve öz-düşünsel bir tutumdan uzaklaşmış,
- ilerlemeci sosyal değişim için ezilen nüfus gruplarıyla birlikte çalışma idealini yok saymış ve
- kolektif eylem düşüncesinden gittikçe uzaklaşmıştır (Heally, 2000).

Sınıf bakış açısını açık bir biçimde yoksayan yönetsellik, diğer taraftan hem liberaller hem de sosyal demokratlar

için kullanışlı kavramlar önermektedir. Bu kavramlardan en yaygın olarak kullanılanları şunlardır (Salskov-Iversen, 1999):

- müracaatçı merkezlilik,
- hizmet merkezlilik,
- hesap verebilirlik,
- verimlilik,
- sonuç merkezlilik.

Diğer yandan, yeni yönetim anlayışı veya teknolojileri bu kavramların iyi uygulama alanı örneği olarak, sivil toplum örgütlerini de temelden etkilemektedir. Sivil toplumun özerkliği artık tartışma konusudur. Bu süreçte sivil toplum örgütleri, götürdükleri hizmetlerle toplumsal sorunlara çözüm bulmak yerine, toplumu daha yönetilebilir kılma işlevi görmektedir (Townsend ve Townsend, 2004).

Salt uygulamaya odaklanan sosyal hizmet mesleği, uygulamayı etkileyen siyasal ve ideolojik belirleyicileri çözümlenebilmekten ve uygulamaya ilişkin sosyolojik bir çözümlene yetisine sahip olmaktan uzak olduğu sürece daha etkili ve verimli müdahaleler geliştirmede de başarısız olabilmektedir.

Yönetmel sosyal hizmet sunumunun ulusötesi toplumsal alanlardaki etkileri sosyal hizmet mesleği için çok yönlü bir araştırma-soruşturma olanağı sunmakta, bir bakıma laboratuvar işlevi görmektedir. Sosyal hizmetin sosyolojisi göstermektedir ki, sosyal hizmet mesleği; ya uyumlaştırıcı (içe kapalı; cemaatçi) yapıları yeniden üreten ya da özgürleştirici (ilerici; değişimci) uygulamalar geliştiren bir meslektir. Mesleğin bilgi, beceri ve değerler kümesi ile değişime olan vurgusu, bir sivil toplum pratiği

olarak yönetsel dönüşümü de olumlu ve ilerici bir biçimde içselleştirebilir. Diğer yandan, kurulu düzen ile olan ideolojik bağları yoluyla kapalı yapıları yeniden üreten ve rıza kültürünü yaygınlaştıran bir misyonu taşımayı seçebilir.

Bu çalışma, sosyal hizmet kuramının ve uygulamasının, yönetsel sosyal hizmet sunumunu, mesleğin doğasını ve çağımızdaki ideal çerçevesini tartışabilmek için bir imkan olarak görmektedir. Bugüne değin, genelci sosyal hizmet yaklaşımının *eklektik* yapısı sosyal hizmetin eleştirel doğasını belirsizleştirici bir işlev görmüştür. Günümüzde sosyal hizmetin neredeyse benim "yeni hayırseverlikler" diye tanımladığım bir çerçeveye hapsolmasını biraz da genelci sosyal hizmet yaklaşımının günahları üzerinden anlamak gerekmektedir. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı, müracaatçı sorununa ilişkin bütüncül bir bakış önerirken, o sorunu *tikel* bir çerçeveden kurtaramamaktadır. Oysa artık müracaatçı sorunlarını salt mikro, mezzo veya makro düzeyde değil, tüm bu düzeyleri içiçeleştiren, hatta bu düzeylerin varlığına meydan okuyan yapılar düzleminde ele almak gerekmektedir. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı belki sosyal sorunların ardındaki yapıları belli oranda işaret etmektedir, ancak sosyal hizmet müdahalesi, bunun ötesine geçerek, siyasal bir düzlemde kurulmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E. (2008). Kültürel sembollerini yorumsamacı bir bakış açısıyla okuma ve sosyal hizmet ilişkisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1).
- Baumann, Z. (1999). *Sosyolojik düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı.

- Bellah, R. N., R. Madsen, W. M. Sullivan, A. Swidler and S. M. Tipton (1991). *The good society*. Knopf Publication.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006). Önsöz. *sosyal politika yazıları* (ed. A. Buğra ve Ç. Keyder). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cavallo, S. (1989). Charity, power, and patronage in eighteenth-century Italian hospitals: The case of turin. *The Hospital in History* (ed. Lindsay Granshaw ve Roy Porter). Londra & New York: Routledge.
- Cavallo, S. (1995). *Charity and power in early modern Italy: Benefactors and their motives in turin, 1541-1789*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ehlert, U. (2003). *Verhaltensmedizin*. Berlin: Springer.
- Enteman, W.F. (1993). *Managerialism – the emergence of a new ideology*. The University of Wisconsin Press.
- Favell, A. (1998). *Philosophies of integration: Immigration and the idea of citizenship in France and Britain*. Basingstoke: Macmillan.
- Goldberg, D.T. (1994). (Ed.) *Multiculturalism: A critical reader*. Oxford: Blackwell.
- Gutmann, A. (1994). (Ed.) *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*. Basingstoke: Macmillan
- Kirkpatrick, I., S. Ackroyd and Walker, R. (2005). *The new managerialism and public service professions, change in health, social services and housing*. Palgrave Macmillan.
- Kleinman, M. (2006). Kriz mi? ne krizi? Avrupa refah devletlerinde süreklilik ve değişim. *Sosyal Politika Yazıları* (ed. A. Buğra ve Ç. Keyder). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A theory of liberal rights*. Oxford: Clarendon.
- Langan, M. (2000). Social services: Managing the third way. *New Managerialism New Welfare?* (ed. Clarke, J., Gerwitz, S. ve McLaughlin, E.). Londra: Sage.
- Lorenz, W. (2001). Social work responses to new labour in continental european countries. *British Journal of Social Work*, 31, 595-609.
- Marshall, T.H. (1963). Citizenship and social class. *contemporary political philosophy: an anthology* (ed. R.E. Goodin ve P. Pettit). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Neuman, L. (2003). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (5. baskı). ABD: Ally and Bacon.
- Özgür-Sayar, Ö. (2009). *Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasına eleştirel bir bakış: Londra'dan bir örnek*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmuş, L. (2005). *Desantralizasyon (yerelleşme) ve yeni kamu yönetimi anlayışı*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 28 Mart - 1 Nisan, Ankara.
- Parekh, B. (2000). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and*

- political theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2. Baskı). Sage Publications.
- Reisch, M. (2007). Social justice and multiculturalism: Persistent tensions in the history of u.s. social welfare and social work. *Studies in Social Justice*, 1(1).
- Rosanvallon, P. (2000). *The new social question – rethinking the welfare state*. New Jersey: Princeton University Press.
- Salskov-Iversen, D. (1999). Clients, consumers or citizens? cascading discourses on the users of welfare. In Dent, O'neil ve Bagley (ed.) *Professions, New Public Management and the European Welfare State*. Staffordshire: Staffordshire University Press.
- Spohn, W. (1991). Religion and working class formation in imperial Germany 1871-1914, *Politics & Society*, 19; 109.
- Spradley, J.P. (1979). *The ethnographic interview*. ABD: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Townsend, J. G. and A. R. Townsend (2004). Accountability, motivation and practice: Ngos north and south. *Social and Cultural Geography*, 5(2), 271-284.
- Uyum ile Gelen Fırsatlar (tarihsiz).
- Willet, C. (1998). *Theorizing multiculturalism: A guide to the current debate*. Oxford: Blackwell.